

LIKOVNI DIVOVA I PATULJAKA U SKANDINAVSKOJ MITOLOGIJI

Topić, Jelena

Undergraduate thesis / Završni rad

2023

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Split, Faculty of Humanities and Social Sciences, University of Split / Sveučilište u Splitu, Filozofski fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://urn.nsk.hr/urn:nbn:hr:172:263369>

Rights / Prava: [In copyright](#)/[Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-07-17**

Repository / Repozitorij:

[Repository of Faculty of humanities and social sciences](#)

**SVEUČILIŠTE U SPLITU
FILOZOFSKI FAKULTET**

ZAVRŠNI RAD

**LIKOVNI DIVOVA I PATULJAKA U
SKANDINAVSKOJ MITOLOGIJI**

JELENA TOPIĆ

Split, rujan 2023.

Odsjek za rani i predškolski odgoj i obrazovanje

Filozofski fakultet u Splitu

Tradicijska kazivanja

**LIKОВИ ДИВОВА И ПАТУЛЈАКА У СКАНДИНАВСКОЈ
МИТОЛОГИЈИ**

Studentica: Jelena Topić

Mentorica: doc. dr. sc. Tea-Tereza Vidović
Schreiber

Split, rujan 2023.

Sadržaj:

1. UVOD.....	1
2. USMENA KNJIŽEVNOST	2
3. MIT.....	3
4. SKANDINAVSKA MITOLOGIJA	5
4.1. Vikinzi	5
4.2. Edda.....	6
4.2.1. Stvaranje svijeta.....	7
4.2.2. Stablo života	8
4.2.3. Svjetovi u skandinavskoj mitologiji i njihovi stanovnici.....	9
4.2.4. Valhalla	11
4.2.5. Ragnarok	12
4.3. Najpoznatija božanstva	13
4.3.1. Odin	13
4.3.2. Thor.....	13
4.3.3. Loki.....	14
4.3.4. Heimdall.....	14
4.3.5. Baldr	14
4.3.6. Frigg.....	15
4.3.7. Freya	15
4.4. Elementi nordijske mitologije u suvremenoj kulturi i medijima.....	16
5. LIKOVI DIVOVA I PATULJAKA	18
5.1. Divovi.....	18
5.1.1. Divovi u Snorrijevoj Eddi	19
5.1.2. Divovi u skandinavskim narodnim pričama	20
5.2. Patuljci.....	22
5.2.1. Patuljci u Snorrijevoj Eddi	23
5.2.2. Patuljci u skandinavskim narodnim pričama	24
5.3. Divovi i patuljci u hrvatskoj književnosti	26
6. USMENA KNJIŽEVNOST U RADU S DJECOM PREDŠKOLSKE DOBI	30
7. ZAKLJUČAK	31

8. LITERATURA.....	33
9. INTERNETSKI IZVORI.....	34
10. PRILOZI	35
11. SAŽETAK.....	36
12. ABSTRACT	37

1. Uvod

Usmena književnost je najstariji oblik književnosti. Prisutna je u brojnim civilizacijama od samog početka do danas.

Mnogo je vrsta usmene književnosti (bajke, sage i dr.), a u radu će se izdvojiti mit nordijske, odnosno skandinavske tradicijske književnosti.

Polazeći od pretpostavke da u pričama usmene književnosti, osim realnih likova postoje i nerealni, cilj je rada prikazati njihovu prisutnost u skandinavskoj mitologiji.

Naime, u različitim se medijima prikazuju ponajviše najpoznatiji bogovi te Vikinzi, dok su ostali likovi u odnosu na njih, zanemareni. Iz tog se razloga u ovom radu pažnja skreće na divove i patuljke, stanovnike svjetova nordijske mitologije.

S obzirom na to da će se analizirati likovi divova i patuljaka, u radu će se nastojati detaljno prikazati njihov izgled, ponašanje, navike, zanimacije i dr.

Rad započinje uvodom u usmenu književnost te njenom podjelom. Zatim se objašnjava svrha mitova, njihova rasprostranjenost i povezanost s bajkom.

U drugom dijelu rada tumači se skandinavska mitologija, izdvajaju se njeni junaci - Vikinzi (pre)poznati po svojim ratnim pohodima i okrutnosti te njihova vjerovanja i običaji. Ističe se kako je autor Edde sustavno prikazao nordijsku mitologiju, od početka svijeta do njegovog kraja.

Nadalje, izdvojena su poznata božanstva, njihovo junaštvo te karakteristike koje ih čine osebjunima, poznatima i važnima.

Elementi nordijske mitologije našli su svoje mjesto i u suvremenoj kulturi (popularnim filmovima, serijalima, knjigama, glazbi i sl.) pa je u tom kontekstu prikazana njihova prisutnost na različitim primjerima.

U nastavku rada govori se o likovima divova i patuljaka, a zatim se, metodama analize i interpretacije priča iz Edde i narodnih priča, isti dodatno pojašnjavaju.

Nadalje, komparativnom se metodom uspoređuju likovi divova i patuljaka iz skandinavskih narodnih priča s onima iz hrvatskih tradicijskih kazivanja.

Na kraju se spominje primjena usmene književnosti u radu s djecom predškolske dobi.

2. Usmena književnost

Književnost pripovijeda o ljudima, narodima i čovječanstvu. Najstarijom i najdugotrajnijom vrstom književnosti smatra se usmena književnost. Kroz povijest je imala različite nazive, pa se tako u renesansi zvala narodnom, u 18. stoljeću anonimnom književnošću, ubrzo nakon toga folklorom, ali i tradicionalnom književnosti (Dragić, 2008: 1, 12).

„Usmena književnost je svuda oko nas: u predajama koje prepričavamo prijateljima kao vlastite doživljaje, a čuli smo ih od drugih ljudi; u vicevima, u pjesmama koje pjevamo na zabavama i izletima, u uspavankama kojima uspavljujemo djecu, u uzrečicama i poslovicama koje smo čuli u djetinjstvu i pamtimo ih čitav život” (Vidović Schreiber, 2011: 16).

„Pisana i usmena književnost su povezane. Neki autori su u svoja djela uvrštavali zapise usmeno-književnih primjera, drugi su koristili usmenu književnost kao nadahnuće za pisanje djela, a treći su pak pisali po uzoru na usmenu književnost, četvrti su izvorno zapisivali usmeno-književne primjere” (Dragić, 2008: 12). Različitost pisane i usmene književnosti je u tome što, dok pisana književnost čini samo govor, usmena književnost je obilježena i tonom, gestikulacijama, naglaskom, intonacijom i samim kontekstom (Vidović Schreiber, 2011: 18).

Usmena književnost može se podijeliti na lirske i epske vrste, priče, drame, retoričke oblike te poslovice i zagonetke (Dragić, 2008: 1, 12).

Lirske vrste okarakterizirane su osjećajnošću i predstavljaju najmnogobrojniju usmenoknjiževnu vrstu. Mogu biti svjetovne i vjerske tematike. Kao dio svjetovne usmene lirike mogu se izdvojiti mitska, obredna, povijesna, ljubavna, šaljiva pjesma, balada i romanca. Te vrste mogu se pronaći u brojnim starim civilizacijama poput sumerske, staroegipatske, arapske, perzijske, kineske, japanske i sl. Pričaju o ljubavi, o bogovima, junacima i vladarima (Dragić, 2008: 15, 16).

Epska usmena književnost koristi se tehnikom pripovijedanja ili opisivanja pojava, događaja i osoba. Bila je prisutna u najstarijim civilizacijama, ali i danas. Što se više seže u povijest, to je prisutniji mitski aspekt u tim djelima. Neka od najznačajnijih djela svjetske usmene književnosti obuhvaćaju sumerski *Ep o Gilgamešu*, *Ilijadu* i *Odiseju*, staroindijsku knjigu *Vede* i ep *Ramajanu*, Bibliju, srednjovjekovne epove kao što su *Beowulf*, *Edda*, *Pjesan o Cidu* i *Pjesan o Nibelunzima* (Dragić, 2008: 205, 206, 207).

Pod kategorijom usmenih priča su bajka, basna, predaja, novela, anegdota, šala i legenda. Navedene priče ne moraju biti istinite. Zanimljiv primjer usmenih priča su bajke braće Grimm koji su u svojim djelima vezivali bajke i obilježja predaja (Dragić, 2008: 249, 251).

3. Mit

„Mitovi su priče o junacima, bogovima i njihovim djelima na kojima se temelje određene kulture.”¹ Pored mitskog lika, u mitovima je važno „mitsko vrijeme i mitski prostor ispunjen zajedničkim životom i (su)djelovanjem božanstava i ljudi“ (Botica, 2013: 404). U svijetu mitova žive čarobna bića, likovi božanstava, biljke i životinje koje imaju osobine ljudi. Zemlja također ima karakteristike živog bića. Spomenuta obilježja mita povezuju ga s bajkom, no za razliku od bajki koje završavaju sretno, mitovi uglavnom završavaju tragično (Dušević i Kršovnik, 2004: 10). Osim toga, kod bajki se primjenjuje deritualizacija i desakralizacija koje dodatno odaljuju bajku od mita obilježenog elementima svetog i ritualima. Nadalje, u bajkama su glavni likovi najčešće bez posebnih moći, dio nižeg društvenog staleža, no svejedno su zaslužni za junačka djela (Botica, 2013: 409, 410).

Kroz povijest mitovi su služili kao objašnjenja pojava u svijetu na koja čovječanstvo nije moglo pronaći odgovor. Mitovi odgovaraju na pitanja o postanku svijeta, nastanku ljudske vrste, životu nakon smrti, postojanju božanstava, kraju svijeta i drugim pitanjima na koje filozofi nisu mogli dati racionalne odgovore (Dušević i Kršovnik, 2004: 10). Osim toga mitovi su usmjereni k ljudima željnim otkrivanja njihovog značenja, što je, izgleda, stoljećima duga težnja zapadnog svijeta (Dušević i Kršovnik, 2004: 12). Postoje i etiološki mitovi koji nude objašnjenja svjetskih fenomena poput izgleda određenih gorja, toka rijeka, pojave pomrčine sunca i drugih prirodnih pojava za koje znanost sada ima racionalne odgovore pa stoga odbacuje ove mitove (Dušević i Kršovnik, 2004: 10).

Mitovi su često služili kao putokazi mladima u odrastanju, učeći ih pravilnom odnošenju prema prirodi, poštivanju zakona, razlikovanju dobra i zla i sl. (Dušević i Kršovnik, 2004: 11). Potreba za mitovima je prisutna i u današnje vrijeme. Očituje se kao potreba za shvaćanjem značaja sućuti, u oblikovanju duhovnog stava kod kojeg se odaljava od vlastitih potreba i sebičnosti, ali i u ponovnom pronalasku poštovanja za zemlju koju treba, umjesto resursa, tretirati kao nešto sveto (Armstrong 2005: 135, 136, prema Botica, 2013: 405).

Znatan broj mitova nastao je prije opismenjavanja ljudi, što dovodi do zaključka da su se mitovi prenosili usmenim putem. Takvim prenošenjem mitovi su se izmjenjivali kroz generacije pa je mala vjerojatnost pronalaska izvornih mitova, kao i njihovih autora. Osim pojave tiska koji je omogućio zapisivanje poznatih mitova, a time i prenošenju istih, mitovi se

¹ Mit. Hrvatska enciklopedija, mrežno izdanje. Leksikografski zavod Miroslav Krleža, 2021. (<http://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=41235>). Pristupljeno: 5. 8. 2023.

moгу prenositi umjetničkim djelima, urezima u stijenama, plesom, glazbom i ritualima koji nam daju uvid njihovog mitskog vremena i prostora (Dušević i Kršovnik, 2004: 11).

Mitologija proučava mitove, njihov sadržaj, oblik, značenje kao i postanak, no ujedno čini skup mitova pojedinih civilizacija. Poznate mitologije su grčka, rimska, egipatska, babilonska, indijska, kineska, japanska, germanska, slavenska, keltska, nordijska i dr.²

² Mitologija. Hrvatska enciklopedija, mrežno izdanje. Leksikografski zavod Miroslav Krleža, 2021. (<http://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=41255>). Pristupljeno: 5. 8. 2023.

4. Skandinavska mitologija

Mitologija Skandinavije, poznata kao Nordijska mitologija, pretkršćanska je mitologija sjevernoga i srednjega dijela Europe (Kutanjac, 1988: 178). Ona je obuhvaćala skandinavske zemlje, Norvešku, Švedsku, Dansku i Island, koje su nastanili Germani u prvom stoljeću prije Krista i organizirali plemena koja dijele jezik, kulturu i religiju, no nisu bili dio jedinstvene države (Dušević i Kršovnik, 2004; Borović, 2007). Stanovnici toga područja su preko mitova izražavali borbu tadašnjega čovjeka sa silama prirode od kojih su mu neke bile naklonjene, dok druge pak nisu, a njegov život je ovisio o njima (Kutanjac, 1988: 178).

4.1. Vikinzi

Vikinški ratnici, nepokršteni pustolovi iz Danske, Norveške i Švedske putovali su morem tražeći hranu i plijen (Cotterell, 2003: 175). U 9. i 10. stoljeću bili su omraženi te prozvani barbarima sa sjevera koji su nanosili štetu civiliziranom svijetu svojim napadima (Kendrick, 2004: 1). S obzirom na ta da su u 8. stoljeću uništili samostan u Britaniji, prati ih loš glas. Mišljenje o njima se teško mijenjalo, a to je vidljivo u mnogim zapisima kroz stoljeća povijesti. Jedan primjer takvoga zapisa je i od G. K. Chestertona, koji je 1911. godine za njih napisao kako su veliki, lijepi, ali i glupi te kako unatoč njihovom zanimanju za morem i novim zemljama, oni ih „gledaju tek tmurnim očima, i razaraju snažnim rukama” (Kutanjac, 1988: 178, 179).

Svojim veličanstvenim brodovima i pomorskom vještinom osigurali su nadmoć preko rijeka i mora (Cotterell, 2003: 175). Ti moreplovci, kako su se voljeli nazivati, prodrli su s napadima u Englesku i Francusku, napravili kolonije na Islandu i Grenlandu i dosegli Sjevernu Ameriku stoljećima prije Kolumba. Manje su poznati kao vrsni trgovci, koji su osnovali prvu državu na području današnje Rusije, putovali riječnim putevima preko kontinenta do Crnoga mora i Kaspijskoga jezera te razmjenjivali robove i krzna na tržnicama Bagdada za arapsko srebro i svilu iz Kine. Te pothvate omogućili su im kvalitetni brodovi, često nazivani „zmajski brodovi”, prepoznatljivi po urezanim zmajskim glavama na premcima brodova (Oxenstierna, 1967: 67). Osim na brodove, motiv zmaja stavljali su na zastave, štitove te su vjerovali kako zmajevi čuvaju grobove vikinških ratnika (Mihčić, 2017: 12, 13).

4.2. Edda

Nedovoljno je podataka o vjerovanjima i mitovima stare Skandinavije, a gotovo sve što je poznato vuče korijene iz dvije Edde. Prva Edda čini zbirku saga prikupljenih između 7. i 9. stoljeća, dok je njen krajnji oblik dobiven u 13. stoljeću. Sadrži mitološke i junačke pjesme od kojih je najvažnija *Voluspa* ili *Viđenje proročice* pisana u obliku monologa, ali sadrži i viđenje proročice od trenutka nastanka svijeta do njegova kraja (Borović, 2007: 30).

Druga Edda, poznata još kao Snorrijeva Edda, priručnik je pjesnika i uvodi ljude u svijet sjeverno germanske mitologije. Pronalazak rukopisa Edde u 17. stoljeću bilo je veliko otkriće za mitologiju. Samo djelo sadrži sustavan prikaz mitološke predaje našega kontinenta, a izdvaja se po pretkršćanskom i kršćanskom poimanju svijeta koje autor iznosi oslanjajući se pritom na svoje znanje kršćanske i biblijske tradicije (Sturluson, 1998: 6, 7, 8, 9).

Započinje Prologom u kojem je Snorri zapisao svoj doživljaj mitološkoga materijala koji će u tome djelu prikazati. Nakon toga slijedi *Obmanjivanje Gylfija* koje u sažetim crtama prikazuje postanak svijeta, priče iz života božanstava i ujedno kraj svijeta ili Ragnarok. Navedeni dio sadrži priču od mitskom kralju Švedske koji odlučuje otputovati u Asgard³ s ciljem da upozna Ase⁴ i od njih dobije mudrost. Tamo je susreo tri boga koja su odgovarala na njegova pitanja vezana uz postanak i kraj svijeta, bogove i njihova djela. Nakon što je prikupio sva znanja bogova, oni su nestali s dvorima, a on se našao sam na livadi. U *Riječi o pjesništvu*, drugom dijelu Edde, objašnjava skaldsku poeziju,⁵ utemeljenu na nordijskoj mitologiji. Posljednji dio je *Popis stihova* koji sadrži Snorrijevu pjesmu i komentar. (Sturluson, 1998: 7; Borović, 2007: 30).

³ Asgard je zemlja bogova u nordijskoj mitologiji.

⁴ Asi su bogovi Skandinavije.

⁵ Skaldska poezija je poezija dvorskih pjesnika.

4.2.1. Stvaranje svijeta

Prema vjerovanju starih Nordijaca, na početku, u vremenu kad nije bilo neba ni zemlje, postojali su svijet vatre i svijet leda, poznati kao Niflheim i Muspelheim. Među njima bio je bezdan Ginnungagap u koji se slijevala rijeka s otrovnom vodom iz svijeta leda, zamrzavala se i stvarala ledene slojeve. Ti ledeni slojevi su se topili toplim vjetrom iz svijeta vatre, posljedicom čega je nastao prvi div zvan Ymir, roditelj svih Jotuna⁶, kao i krava Audhumla koja ga je hranila svojim mlijekom.⁷

Iz leda je stvoren Buri, predak bogova, tako što je Audhumla lizala led. Sin Burijski i ženski div zajedno su začeli trojicu bogova zvanih Odin, Vili i Ve, koji su usmrtili Ymira i njegovo tijelo iskoristili kako bi izgradili svijet na kojem hodamo. Njegovim kostima poslužili su se za planine, njegovom lubanjom za nebo, mozgom za oblake i kosom za biljke. Od njegove krvi napravili su more, a njegove obrve poslužile su im za zid kojim je opasan Midgard⁸ kako bi ga štitio od divova. Nebeski svod sa Suncem, Mjesecom i zvijezdama su stvorili bacivši žeravu iz svijeta vatre po nebu. Bitno je naglasiti da kad su braća ubila Ymira, njegova krv izazvala je potop koji je usmrtio gotovo sve divove. Div Bergelmir i njegova supruga su preživjeli pomoću plutajućega debla. Ovim je započeo neprijateljski odnos bogova i divova, odnosno njihovi vječni sukobi.⁹

Stvorivši svijet, spomenuti bogovi su napravili dva čovjeka od brijesta i jasena te ih smjestili u Midgard. Prvi ljudi dobili su život od Odina. Vili ih je podario sviješću, pameti i osjećajima, a Ve fizičkim oblikom i osjetilima. Po mišljenju nekih znanstvenika Odin je stvorio ljude kako bi imao više ratnika za konačnu bitku s divovima.¹⁰

Nakon čovjeka napravljeni su patuljci od crva unutar Ymirova tijela. Četvero patuljaka postavljeno je na krajeve svijeta kako bi držali nebeski svod. Na sjeveru je svod držao Nordi,

⁶ Jotuni su divovi.

⁷ Povijest.hr s.v. Nordijska mitologija: Bogovi i mitovi drevne Skandinavije (<https://povijest.hr/drustvo/kultura/nordijska-mitologija-bogovi-i-mitovi-drevne-skandinavije/>). Pristupljeno: 21. kolovoza 2023.

⁸ Midgard je svijet nordijske mitologije u kojem žive ljudi.

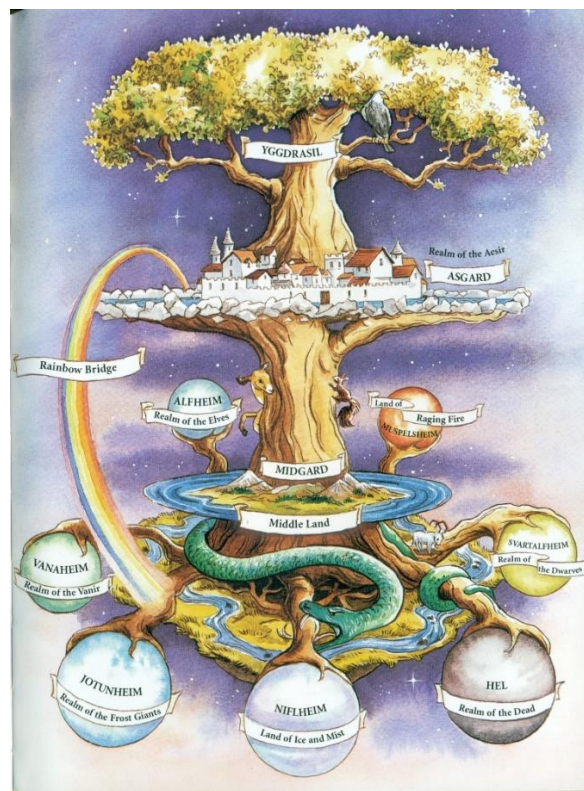
⁹ Povijest.hr s.v. Nordijska mitologija: Bogovi i mitovi drevne Skandinavije (<https://povijest.hr/drustvo/kultura/nordijska-mitologija-bogovi-i-mitovi-drevne-skandinavije/>). Pristupljeno: 21. kolovoza 2023.

¹⁰ Povijest.hr s.v. Nordijska mitologija: Bogovi i mitovi drevne Skandinavije (<https://povijest.hr/drustvo/kultura/nordijska-mitologija-bogovi-i-mitovi-drevne-skandinavije/>). Pristupljeno: 21. kolovoza 2023.

na zapadu Vestri, na jugu Sundri i na istoku Austri. Strane svijeta u germanskim jezicima su izvedene iz njihovih imena.¹¹

4.2.2. Stablo života

U vremenu kada je svijet bio ispunjen prazninom, prema Voluspi, stablo svemira u obliku golemoga jasena, poznato kao Yggdrasil, izraslo je iz sjemenke. Ono čini čitav svemir, u njegovom je centru podupirući ga i povezujući. Svi poznati svjetovi skandinavske mitologije, njih devet, nalaze se unutar grana i korijena Yggdrasila (Slika broj 1). U središtu je Midgard kojim kraljuju ljudi. Okružuje ga ocean. Poviše Midgarda u krošnjama je Asgard, u kojem žive bogovi. Ispod njega je Niflheim, svijet podzemlja, hladno i tamno mjesto. Autorica navodi kako su Yggdrasilovi korijeni (njih troje), rasprostranjeni, jedan u smjeru zemlje divova, drugi u smjeru Asgarda ili Midgarda,¹² dok posljednji prodire u Niflheim (Petlević, 2022: 10).

Slika broj 1. Yggdrasil i devet svjetova nordijske mitologije prema Francesu Melvillu (2003.)¹³

¹¹Povijest.hr s.v. Nordijska mitologija: Bogovi i mitovi drevne Skandinavije (<https://povijest.hr/drustvo/kultura/nordijska-mitologija-bogovi-i-mitovi-drevne-skandinavije/>). Pristupljeno: 21. kolovoza 2023.

¹² Prema staroj Eddi korijenje ide do Midgarda, dok prema Snorrijevoj Eddi do Asgarda (Petlević, 2022: 10).

¹³ (<http://www.germanicmythology.com/original/WorldTree.html>). Pristupljeno: 18. kolovoza 2023.

Yggdrasil ostaje na životu hraneći sljedećim izvorima. Zemlja divova bogata je znanjem i mudrošću koje se krije u Mimirovom izvoru. Odin je za njega žrtvovao jedno oko kako bi ga posjedovao. Drugi izvor je izvor svih rijeka svijeta, dok je treći izvor vezan uz sudbinu. Tri sestre proročice žive kod trećega izvora i one upravljaju našom prošlosti, sadašnjosti i budućnosti. Njihova proročanstva nemoguće je izmijeniti, čak i bogovima. Mnoga mitološka bića pronašla su svoj dom u jasenu. Gledano vertikalno, stablo je podijeljeno u tri dijela. U podzemnom svijetu zmija se hrani njegovim korijenjem, na Zemlji je vjeverica koja se kreće njegovim deblom, dok je na Nebu, skriven u krošnjama drveta, orao. Život stabla je bolan. Kako bi preživjelo, sestre proročice ga svakodnevno zalijevaju svetom vodom iz Izvora sudbine. Prema nekim pričama smatra se kako će stablo ostati na životu nakon Ragnaroka. Zahvaljujući utočištu koje će njegovo deblo pružiti, nekolicina ljudi će preživjeti posljednju bitku te započeti novi životni ciklus (Petlević, 2022: 10, 11).

4.2.3. Svjetovi u skandinavskoj mitologiji i njihovi stanovnici

U Asgardu su smješteni Asi, ratoborna obitelj bogova. Dom je Odinu, njegovoj supruzi Frigg, braći, sinovima Thoru, Balduru i Heimdallu, zatim Lokiju, Bragiju... Asgard je ukrašen veličanstvenim palačama (njih dvanaest) i zelenim livadama. Valhalla je isto važan dio toga svijeta. Bifröst, most izgleda duge, čini poveznicu Asgarda s Midgardom. Posao Odinova sina Heimdalla je nadziranje mosta.¹⁴

Vanaheimom upravlja mirnija obitelj bogova, poznati kao Vani. Od božanstava, ističu se Freyjom, božicom plodnosti i ljubavi, njenim bratom Freyem, bogom mora Njordom i božicom zime Skadi.¹⁵

Midgardom, jedinim vidljivim svijetom, upravljaju ljudi. Midgard okružuje more i divljina. Poviše njega je Asgard, a podno je podzemlje. Midgrad je okružen zidinama koje su izgrađene od Ymirovih obrva. Prema skandinavskoj mitologiji, u posljednjoj bitci, Ragnaroku, Midgrad će potonuti u more poput ostalih svjetova.¹⁶

¹⁴ Povijest.hr s.v. Nordijska mitologija: Bogovi i mitovi drevne Skandinavije (<https://povijest.hr/drustvo/kultura/nordijska-mitologija-bogovi-i-mitovi-drevne-skandinavije/>). Pristupljeno: 21. kolovoza 2023.

¹⁵ Povijest.hr s.v. Nordijska mitologija: Bogovi i mitovi drevne Skandinavije (<https://povijest.hr/drustvo/kultura/nordijska-mitologija-bogovi-i-mitovi-drevne-skandinavije/>). Pristupljeno: 21. kolovoza 2023.

¹⁶ Norse mythology s.v. „The nine worlds: Midgard” (<https://norse-mythology.org/cosmology/the-nine-worlds/midgard/>). Pristupljeno: 21. kolovoza 2023.

Jotunheim divovi smatraju svojim domom. Prvi naseljeni Jutenheima bila su dva diva koja su preživjela veliki potop. Prostor koji ovaj svijet obuhvaća podsjeća na divljinu, ispunjen kamenjem i gustim šumama, bez obradive površine.¹⁷

Aflheimom vladaju vilenjaci. Unatoč maloj količini informacija vezanih uz ovaj svijet, o stanovnicima se zna više. Ta nadnaravna bića uspoređuju se sa svjetlošću. Smatra se kako su ljepša no samo Sunce. Kad je riječ o njihovom odnosu s ljudima, može se reći da je taj odnos dvojak. Vilenjaci mogu istovremeno liječiti ljude i izazivati im bolesti. Kako bi zadobio naklonost vilenjaka, čovjek prinosi žrtve.¹⁸

Patuljci svoj dom zovu Svartalfheim. Bili su poznati i kao crni vilenjaci. Iako se zovu patuljcima, nemaju nužno niski rast. Njihovim svijetom prostiru se rudnici i kovačnice do kojih ne doseže Sunčeva svjetlost. Posjeduju snagu i vještinu koja im je omogućila izradu dragocjenih predmeta poput Thorovog malja i Odinovog koplja. U doticaju sa Sunčevim svjetlom se skamene. Često su opisani kao ružna bića, nalik ljudskim truplima.¹⁹

Svijetom iskonskog leda, Niflheimom, vladaju led, snijeg, magla i ledena mora. U njemu izvire jedanaest rijeka, a hladnim vjetrom koji vlada ovim prostorima prenose se padaline po čitavom svemiru.²⁰

Musplheim je potpuna suprotnost prethodnom svijetu. Za razliku od Niflheima, ovdje vlada iskonska vatra, vulkani eruptiraju, lava se slijeva, a zrakom lebdi pepeo. Dom je Vatrenim Jotunima.²¹

Helheim je dom duša koje nisu dostojne Valhalle. Dio je podzemnog svijeta i njegova vladarica je div Hel od čijeg imena potječe riječ za pakao. Njen otac je Loki, a majka je div. Polovica njenog tijela je lijepa, dok je druga nalik kosturu.²²

¹⁷ Povijest.hr s.v. Nordijska mitologija: Bogovi i mitovi drevne Skandinavije (<https://povijest.hr/drustvo/kultura/nordijska-mitologija-bogovi-i-mitovi-drevne-skandinavije/>). Pristupljeno: 21. kolovoza 2023.

¹⁸ Povijest.hr s.v. Nordijska mitologija: Bogovi i mitovi drevne Skandinavije (<https://povijest.hr/drustvo/kultura/nordijska-mitologija-bogovi-i-mitovi-drevne-skandinavije/>). Pristupljeno: 21. kolovoza 2023.

¹⁹ Povijest.hr s.v. Nordijska mitologija: Bogovi i mitovi drevne Skandinavije (<https://povijest.hr/drustvo/kultura/nordijska-mitologija-bogovi-i-mitovi-drevne-skandinavije/>). Pristupljeno: 21. kolovoza 2023.

²⁰ Povijest.hr s.v. Nordijska mitologija: Bogovi i mitovi drevne Skandinavije (<https://povijest.hr/drustvo/kultura/nordijska-mitologija-bogovi-i-mitovi-drevne-skandinavije/>). Pristupljeno: 21. kolovoza 2023.

²¹ Povijest.hr s.v. Nordijska mitologija: Bogovi i mitovi drevne Skandinavije (<https://povijest.hr/drustvo/kultura/nordijska-mitologija-bogovi-i-mitovi-drevne-skandinavije/>). Pristupljeno: 21. kolovoza 2023.

²² Povijest.hr s.v. Nordijska mitologija: Bogovi i mitovi drevne Skandinavije (<https://povijest.hr/drustvo/kultura/nordijska-mitologija-bogovi-i-mitovi-drevne-skandinavije/>). Pristupljeno: 21. kolovoza 2023.

Bitno je istaknuti kako se pomoću sufiksa u imenu svijeta može znati radi li se o otvorenom ili zatvorenom prostoru. Tako svjetovi sa sufiksom –gard su utvrđeni, ograđeni, dok oni sa sufiksom –heim predstavljaju otvorene prostore.²³

4.2.4. Valhalla

Valhalla je u Nordijskoj mitologiji dvorana za poginule heroje. Prema nekim izvorima nalazi se u Asgardu, dok je prema drugima u Helheimu. Okupljanje najhrabrijih ratnika Odinova je ideja, kako bi tijekom posljednje bitke, Ragnaroka,²⁴ imao što više ratnika. Ponekad izazivajući ratove, Odin je želio osigurati dovoljan broj ratnika.²⁵

Poginuli ratnici izvode vojne vježbe i časte se mesom vepra svake večeri. Tijelo vepra se regenerira svako jutro, pa se ovaj proces ponavlja svaki dan. Svi ratnici vrijedni Valhalle birani su od strane valkira, nadnaravnih bića koja su oblika ratnica, konjanika. Nose odjeću od perja labudova i pomoću njih mogu letjeti. One u Valhalli imaju zadatak servirati medovinu za Odina i njegove ratnike.²⁶

Valhallu često opisuju kao veličanstvenu dvoranu koja ima krov od štitova i 540 vrata dovoljno širokih da 800 vojnika može istovremeno proći. Unutarnji prostor dvorane osvjetljen je pomoću svjetlećih oštrica mačeva. Branjena je vukovima, a poviše nje lebdi orao. Odin je vlasnik jedne polovice ratnika, dok je ostatak Freyjin.²⁷

²³ Povijest.hr s.v. Nordijska mitologija: Bogovi i mitovi drevne Skandinavije (<https://povijest.hr/drustvo/kultura/nordijska-mitologija-bogovi-i-mitovi-drevne-skandinavije/>). Pristupljeno: 21. kolovoza 2023.

²⁴ Ragnarok je posljednja bitka koja predstavlja svršetak svijeta u nordijskoj mitologiji.

²⁵ Povijest.hr s.v. Nordijska mitologija: Bogovi i mitovi drevne Skandinavije (<https://povijest.hr/drustvo/kultura/nordijska-mitologija-bogovi-i-mitovi-drevne-skandinavije/>). Pristupljeno: 21. kolovoza 2023.

²⁶ Povijest.hr s.v. Nordijska mitologija: Bogovi i mitovi drevne Skandinavije (<https://povijest.hr/drustvo/kultura/nordijska-mitologija-bogovi-i-mitovi-drevne-skandinavije/>). Pristupljeno: 21. kolovoza 2023.

²⁷ Povijest.hr s.v. Nordijska mitologija: Bogovi i mitovi drevne Skandinavije (<https://povijest.hr/drustvo/kultura/nordijska-mitologija-bogovi-i-mitovi-drevne-skandinavije/>). Pristupljeno: 21. kolovoza 2023.

4.2.5. Ragnarok

Početak sumraka svijeta, Ragnarok, započet će uslijed šest zima, od čega će prve tri biti ispunjene ratovanjem, a preostale tri strahovitim i nepopustljivim hladnoćama. Zatim će potresi uzdrmati zemlju (Kutanjac, 1988: 186).

Mrtvi Helheima i divovi Jotunheima probudit će se na zvuk pijetlova. Uslijedit će prelazak divovske zmije Midgardsorm, koja živi u moru oko Midgarda, na kopno, kao i oslobođenje vuka Fenrira od svojih lanaca. Svoju slobodu osigurat će i Loki te će se boriti na strani divova u posljednjoj bitci. Divovi će napasti Ase želeći uništiti svijet i vratiti ga u prvotni bezdan. Svi bogovi će se okupiti, kao i njihovi sljedbenici i krenuti u napad.²⁸

Posljednja bitka bit će kod Vigridova polja, duga i široka sto kilometara. Odinov život završit će pod kandžama vuka Fenrira. Thor će ubiti zmiju Midgardsorm i umrijeti od otrova njenog ugriza. U borbi Lokija i Heimdalla, oboje će zadobiti smrtne ozljede i umrijeti.²⁹

Most, koji spaja Midgard i Asgard bit će urušen, zemlja potopljena u moru, a nebo će ostati bez zvijezda. Poslije svega će vatra Muspelheima uništiti sve svjetove. Nekolicinu preživjelih činit će bogovi Baldur, Odinovi sinovi Vidar i Valij, Thorovi sinovi i dvoje ljudi sklonjenih u Yggdrasil koje im omogućava preživljavanje. Ragnarok stoga nije kraj svemira kakvog zamišljamo, već početak novog svijeta. Taj ciklus će se ponavljati u beskonačnost.³⁰

²⁸ Povijest.hr s.v. Nordijska mitologija: Bogovi i mitovi drevne Skandinavije (<https://povijest.hr/drustvo/kultura/nordijska-mitologija-bogovi-i-mitovi-drevne-skandinavije/>). Pristupljeno: 21. kolovoza 2023.

²⁹ Povijest.hr s.v. Nordijska mitologija: Bogovi i mitovi drevne Skandinavije (<https://povijest.hr/drustvo/kultura/nordijska-mitologija-bogovi-i-mitovi-drevne-skandinavije/>). Pristupljeno: 21. kolovoza 2023.

³⁰ Povijest.hr s.v. Nordijska mitologija: Bogovi i mitovi drevne Skandinavije (<https://povijest.hr/drustvo/kultura/nordijska-mitologija-bogovi-i-mitovi-drevne-skandinavije/>). Pristupljeno: 21. kolovoza 2023.

4.3. Najpoznatija božanstva

Vikinзима su se izrazito sviđale priče Odinovih ratnih pothvata i avantura, no prije prelaska na kršćanstvo, Skandinavci su omiljenog boga pronašli u Thoru (Cotterell, 2003: 175, 176). Unatoč postojanju mnogih božanstava u skandinavskoj mitologiji, zbog opsežnosti i složenosti, istaknut će se samo ona najpoznatija.

4.3.1. Odin

Odin predstavlja glavno božanstvo skandinavske mitologije. Ime Odina vezuje se uz bijes i ludilo. Vikinзима omiljen, nadahnjivao ih je u bitkama toliko da su bili neustrašivi. Goli su ulijetali u bitke, zubima držeći svoje štitove. Često je sam izazivao sukobe kako bi okupio što više ratnika za posljednju bitku. Okupljao ih je u Valhalli. Bio je svjestan nadolazećeg Ragnaroka i svega što će se tada zbiti. Osim po sklonosti borbama, bio je poznat i po svojoj mudrosti i učenosti. Mudrost je zadobio u zamjenu za svoje oko. Bacio ga je unutar Mimirovog izvora kako bi mogao popiti tekućinu iz njega i primiti mudrost. S druge strane, oštroumnosti se dosegao tako što se objesio na drvo Yggdrasil i ostao danima tako. Kada je uskrsnuo, bio je mudriji od ostalih (Cotterell, 2003: 214, 215).

4.3.2. Thor

Ime mu potječe od imenice *grom* pa je stoga i jasno zašto ga se zove bogom grmljavine. Postojala su vjerovanja kako upravlja vjetrovima i kišama, odnosno samim tim plodnošću zemlje. Thor je postao omiljen među pukom. Prema arheološkim nalazima, talismani u obliku njegova čekića bila su česta pojava. Nadalje, učestalost imena koja u sebi sadrže njegovo ime pokazuju nam koliko je bio voljen. Smatrali su ga poštenim i moćnim protivnikom divova. Zanimljivo je kako je i sam bio nalik divovima svojom snagom i veličinom. Thor se volio natjecati i dokazivati svoju snagu. Prirodna snaga, s njegovim čekićem Mjollnirom, željeznim rukavicama koje su mu omogućavale da drži užareni čekić i remenom koji ga je činio snažnijim, činile su ga najmoćnijim skandinavskim bogom. Njegov čekić izradili su patuljci. U posljednjoj bitci ugrizla ga je zmija Jormunganda. Iako je ubija, umire od njenog otrova (Cotterell, 2003: 232; Sturluson, 1998: 12; Kutanjac, 1988: 180).

4.3.3. Loki

Loki, zvan bogom vatre, bio je negativac u nordijskoj mitologiji. Bio je priklonjen divovima kako je i sam njihov potomak. Mogao je mijenjati oblike što je nerijetko koristio u svojim prevarama i smutnjama. Dvaput se ženio. Divovska žena Androboda podarila mu je troje djece, vuka Fenrira, Hel i Jormunganda. Premda je krivac za Balderovu smrt, nije bio kažnjen i slobodno se kretao Asgardom. Ipak, strpljenje bogova nije trajalo vječno te su ga zarobili nakon što je jednom prilikom tijekom gozbe vrijeđao sve prisutne. Bio je zarobljen u mračnoj špilji, zavezan pod zmijom koja je ispuštala otrov u obliku kapi iz svojih usta. Ondje je priželjkivao Ragnarok i svoju osvetu. Ubija ga Heimdall (Cotterell, 2003: 206, 207).

4.3.4. Heimdall

Stražario je na mostu koji spaja Midgard s Asgardom. Imao je iznimno dobar vid i sluh koji su mu omogućavali da vidi na udaljenosti od stotinu kilometara po danu i noći te da čuje travu kako raste. Čekao je trenutak da koristiti svoj rog kako bi najavio početak Ragnaroka. Stradat će u borbi s Lokijem (Cotterell, 2003: 195).

4.3.5. Baldr

Ovaj bog poznat je po svojoj dobroti. Jedan je od Odinovih sinova. U mladosti su ga proganjali snovi vlastite skore smrti. Smatrajući kako ne zaslužuje patnje koje proživljava, stanovnici Asgarda pokušavali su protumačiti njegove snove. Potraga za odgovorima, Odina je dovela do zemlje mrtvih gdje mu vidovnjakinja daje odgovore. U njenim je vizijama Baldr umro od ruku vlastitoga brata. Odinova žena Frigg je u međuvremenu tražila od stanovnika svih svjetova da prisegnu kako neće nauditi njenom sinu. To je učinilo Baldera neranjivim, no ujedno i razljutilo Lokija. Pokušavajući pronaći njegovu slabost, prerušava se kao starica i odlazi u Friggine dvore. Kroz razgovor otkriva kako se jedino imela nije zaklela kako neće ozlijediti njenog sina. Bila je previše slabašna i mala kako bi ga ozlijedila pa je božica Frigg nije tražila prisegu. Znajući za Balderovu jedinu slabost, Loki se, s imelom, vratio skupu bogova. Ondje je izvor zabave bilo bacanje stvari na Baldera znajući da ga ništa neće ozlijediti. Jedini bog što nije sudjelovao bio je Baldreov brat Hodr, koji je slijep. Loki je stavio imelinu granu u ruke Hodra i pomogao s usmjeravanjem bacanja. Baldr je poginuo nakon što ga je probola imelina grana. Božica Hel obećava njegovo oslobođenje iz zemlje mrtvih u slučaju da bude oplakivan od strane svih stvorenja svemira. Loki, koji je bio prerušen u divovsku ženu, jedini nije plakao (Cotterell, 2003: 182, 183).

4.3.6. Frigg

Odinova je žena. S njim je imala sina Baldera. Vidljivo je koliko je snažna njena ljubav prema sinu Balderu. Kada je imao noćne more o svojoj smrti, prošla je svih devet svjetova nordijske mitologije tražeći od svakoga bića da obeća kako neće nauditi njenom sinu, izuzev biljke imele smatrajući je bezazlenom. Po Frigg je petak dobio ime (Cotterell, 2003: 191).

4.3.7. Freya

Smatrana božicom plodnosti i ljubavi, potekla je iz porodice Vana. Njezin otac je bog mora Njord, a brat Freyr. Nakon rata između dvije božanske loze, Vanira i Asiraca, Freya je s bratom počela živjeti u Asgardu u znak prijateljskih odnosa. Uz Odina bila je zainteresirana za poginule junake koje je nakon svake bitke dijelila s njim. Za razliku od Odinovih ratnika koji su živjeli u Valhali, ratnici Freyje su boravili u njenom dvoru (Cotterell, 2003: 190).

4.4. Elementi nordijske mitologije u suvremenoj kulturi i medijima

Nordijska mitologija osigurala je svoje mjesto u popularnoj kulturi kao inspiracija brojnim filmovima, serijama, pjesmama, knjigama, video igrama, stripovima i sl. Sve je veći broj sadržaja s elementima nordijske kulture.

Kada se govori o knjigama vezanim uz nordijsku mitologiju, mogu se izdvojiti *Nordijska mitologija* (2017.) i *Američki bogovi* (2001.) autora Neila Gaimana. On prikazuje dijelove Edde, priče o Lokiju i Thoru, dodajući detalje i objašnjavajući pojave iz mitova kako bi ih približio čitateljima (Doncila, 2022: 28).

Stripovi *Marvel* čiji je autor Stan Lee imaju elemente nordijske mitologije. Prikazuju Thora izmjenjujući njegove originalne karakteristike izuzev njegove visine i njegova čekića. S druge strane, *Attack on Titan*, manga Hajime Isayame uvodi nas u svijet divova. U mangi postoji lik djevojke Ymir koja se prva transformirala u Titane što povezuje ovu mangu direktno s nordijskom mitologijom i mitom o stvaranju svijeta (Doncila, 2022: 29).

Navedena manga je uprizorena i postala jedan od popularnijih animea sadašnjice. Posljednjih godina veliku popularnost je zadobio i anime *Vinland saga*,³¹ nastao prema istoimenoj mangi. Dočarava svijet Vikinga, njihove borbe, putovanja, vjerovanja, karakteristike razdoblja u kojem su živjeli, dotičući se vladara, carstava i sukoba među njima. Najpopularniji primjer ipak čini filmski serijal *Osvetnici*.³² Loki je ovdje prikazan kao negativac, dok je Thor spasitelj Zemlje. Nastavci ovoga serijala su *Vladavina Ultrona*,³³ *Rat beskonačnosti*³⁴ i *Završnica*.³⁵ Filmovi *Thor*³⁶ i njegov nastavak *Ragnarok*³⁷ pobliže nam prikazuju lik Thora. U prvome filmu Thor brani Zemlju, odnosno Midgard, nakon što je protjeran s Asgarda, dok u Ragnaroku pomaže spasiti svijet od njegovog kraja. Serijal *Vikinzi*³⁸ prikazuje surov svijet vikinških ratnika usredotočivši se na glavnog lika Ragnara koji postaje kralj Vikinga, te se smatra potomkom Odina.

³¹ Imdb sv. *Vinland saga* (https://www.imdb.com/title/tt10233448/?ref=tt_rvi_tt_i_5). Pristupljeno: 23. kolovoza 2023.

³² Imdb sv. *The Avengers* (https://www.imdb.com/title/tt0848228/plotsummary/?ref=tt_stry_pl). Pristupljeno: 23. kolovoza 2023.

³³ Imdb sv. *Avengers: Age of Ultron* (https://www.imdb.com/title/tt2395427/?ref=tt_sims_tt_i_4). Pristupljeno: 23. kolovoza 2023.

³⁴ Imdb sv. *Avengers: Infinity war* (https://www.imdb.com/title/tt4154756/?ref=tt_rvi_tt_i_8). Pristupljeno: 23. kolovoza 2023.

³⁵ Imdb sv. *Avengers: Endgame* (https://www.imdb.com/title/tt4154796/?ref=tt_sims_tt_i_1). Pristupljeno: 23. kolovoza 2023.

³⁶ Imdb sv. *Thor* (<https://www.imdb.com/title/tt0800369/>). Pristupljeno: 23. kolovoza 2023.

³⁷ Imdb sv. *Thor: Ragnarok* (<https://www.imdb.com/title/tt3501632/>). Pristupljeno: 23. kolovoza 2023.

³⁸ Imdb sv. *Vikings* (<https://www.imdb.com/title/tt2306299/>). Pristupljeno: 23. kolovoza 2023.

U svijetu videoigri, kada je riječ o elementima nordijske mitologije, počasno mjesto zauzima igra *God of war*³⁹ s nastavkom *God of war: Ragnarok*⁴⁰ koja prikazuje glavnog lika Kratosu i njegove avanture putujući svjetovima nordijskog svemira sa svojim sinom prije početka posljednje bitke. Osim što su prikazani bogovi i ostala mitološka bića, igrice obiluje nordijskim pojmovima. Tako primjerice igrači mogu, koristeći opciju kodeks, čitati informacije o divovima, mrtvim stanovnicima Midgarda, zmiji Midgardsorm. Mogu se koristiti oklopima, oružjem i vještinama koje su karakteristične ovoj mitologiji.⁴¹ *Tomb Raider: Underworld*⁴² prati Laru Croft koja putuje u potrazi za odgovorima i dolazi do spoznaje kako je Thorov čekić stvaran. Dohvaća se čekića te ga je kroz igru moguće koristiti kao oružje.

Prema radu Ashley Walsh (2013: 7), Vikinški metal, podžanr metala, sadrži glazbene elemente ekstremnoga metala uz tekstove koji govore o nordijskim mitovima i vikinškim bitkama. Primjer iz svijeta glazbe, kada je riječ o elementima nordijske mitologije, je album grupe *Manowar* nazvan *Gods of War*. Sadrži naracije i glazbene uvode koji objašnjavaju mitove, pa i sam koncept albuma je uz njih vezan. Pjesme kao što su „Sinovi Odina” i „Loki bog vatre” u svom naslovu otkrivaju svoje korijene u skandinavskoj mitologiji.⁴³

³⁹ Imdb sv. God of war (<https://www.imdb.com/title/tt5838588/>). Pristupljeno: 23. kolovoza 2023.

⁴⁰ Playstation s.v. God of war Ragnarök (<https://www.playstation.com/en-hr/games/god-of-war-ragnarok/>). Pristupljeno 6. rujna 2023.

⁴¹ Hcl s.v. Kako je God of War preveden na hrvatski jezik (<https://www.hcl.hr/vijest/god-of-war-prijevod-na-hrvatski-119904/>). Pristupljeno: 6. rujna 2023.

⁴² Hcl s.v. Recenzija Tomb Raider: Underworld (<https://www.hcl.hr/recenzija/tomb-raider-underworld-57116/>). Pristupljeno: 23. kolovoza 2023.

⁴³ Metal archives s.v. Gods of War (https://www.metal-archives.com/reviews/Manowar/Gods_of_War/144208/). Pristupljeno: 7. rujna 2023.

5. Likovi divova i patuljaka

Divovi i patuljci prisutni su u Snorrijevoj Eddi, u mnogim mitovima, pripovijetkama i bajkama. U knjizi *Nordijskih mitova i pripovijetki* (Buđanovac, 2023) opisana su ova stvorenja. U radu će se nadalje izdvojiti nekoliko priča iz prozne Edde, ali i narodnih priča područja Skandinavije koje nam približavaju ova stvorenja, njihovu narav, razmišljanje, zanimacije i sl..

5.1. Divovi

Divovi su, prema stanovnicima sjevera, bila prva bića koja su naselila svijet. Njihova vrsta smještena je na prostorima Jutenheima, zemlje divova. Najčešće su ih zvali Jotunima, odnosno „velikim izjelicama“, zbog njihovog velikog apetita i veličine. Uživali su u hrani i piću. Dok su bogovi predstavljali sve dobro, divovi su bili utjelovljenje svega ružnog i zlog. Na samom početku sukobljavali su se s bogovima, no uglavnom su bili poraženi zbog svoje tjelesne mase i sporosti. Strahovali su od Thora koji se uvijek borio s ledenim i planinskim divovima uz pomoć svog čekića Mjollnira (Buđanovac, 2023: 242).

Skandinavci su, kao i Germani, vjerovali kako su neravnine na površini zemlje nastale tako što su divovi hodali po novostvorenoj i mekanoj zemlji, a njihove supruge su plaćući zbog dolina nastalih stopalima njihovih muževa, stvorile izvore. Postojalo je i vjerovanje kako se divovi okamene od zraka sunca, pa su se zbog toga kretali samo kroz maglu ili u mraku. Stanovnici Islanda svojim najvišim planinskim vrhovima daju naziv Jokul, što je izvedeno od „Jotun“. U slučaju lavine stanovnici pričaju kako to divovi uklanjaju led koji im se nakupio na čelu i ramenima (Buđanovac, 2023: 243).

U mnogim pričama unutar Edde su likovi divova. Noviji mitovi i bajke također ih sadržavaju. Zanimljivo je kako uvođenjem kršćanstva, divovi u pričama izražavaju gađenje na zvukove crkvenih zvona i vjernika koji pjevaju, što je vidljivo u nekim pričama s područja Skandinavije (Buđanovac, 2023: 244).

5.1.1. Divovi u Snorrijevoj Eddi

U Snorrijevoj Eddi postoji priča o divu graditelju. Govori o događaju od samoga početka mitološke prošlosti. Bogovi su sagradili Asgard, zatim Midgard te veliku dvoranu za ratnike, Valhallu. Da bi se zaštitili od napada divova, tražili su graditelja što može sagraditi utvrdu koju divovi neće moći srušiti. Dolazi im div prerušen u graditelja uvjerava ih kako može sagraditi zidine kakve traže, no kao nagradu želi se oženiti božicom Freyjom te imati vlasništvo nad suncem i mjesecom. Bogovi su prihvatili, no uz uvjet da se posao obavi u jednoj zimi. On traži da mu dopuste pomoć njegovoga pastuha kako je količina posla prevelika za jednu zimu. Na Lokijev nagovor bogovi pristanu. Radovi su brzo napredovali te se činilo kako će stići na vrijeme. Kako ne bi ostali bez Freyje, sunca i mjeseca, bogovi su tražili od Lokija da pronade rješenje. Loki se pretvara u kobilu kako bi namamio pastuha i time onemogućio divu da završi utvrdu na vrijeme. Div je bio bijesan te je napao bogove, no u zadnji trenutak ih je spasio Thor koji ga je usmrtio svojim čekićem. Utvrda nije dovršena jer nitko iz Asgarda nije mogao podignuti preostalo kamenje (Dušević i Kršovnik, 2004: 236).

Primjer s divovima je i priča o Thorovom posjetu dvorcu Utgard. Na putovanju su mu društvo pravili Loki i djeca, koju je uzeo kao robove nakon sukoba sa seljacima. Jedne noći su prespavali u utvrdi koja se ispostavila rukavicom diva Skrymira. Div je uz njihovo dopuštenje nastavio putovati s njima. Nagovario ih je da stave hranu u njegovu naprtnjaču koju on prejako steže da je čak ni Thor nije mogao otvoriti. Thor se naljutio te pokušao u tri navrata ubiti diva svojim čekićem. Div bi se svaki put probudio, upitao što mu je palo na glavu i zatim nastavio spavati. Prije rastanka s Thorom i njegovom družinom, Skrymir ih je upozorio kako su stanovnici u dvorcu ogromni te da moraju biti ponizni dok su tamo (Dušević i Kršovnik, 2004: 242, 243).

U Utgardu se Thor po prvi put osjećao kao gubitnik i strahovao za svoj ugled. Prvo nije mogao otvoriti vrata dvorca te je morao smanjiti sebe i svoje društvo kako bi mogli proći. Zatim su svi izgubili u natjecanjima sa stanovnicima dvorca: Loki u jedenju, Thorov rob u trčanju i sam Thor u pijenju alkohola, podizanju velike mačke i borbi sa starijom ženom njegovateljicom. Kralj Utgarda ih je nakon natjecanja počastio doručkom i otpratio dio puta. Na putu je priznao Thoru sve obmane koje je napravio. On je bio prerušen kao div Skrymir, zavezao je naprtnjaču čarobnom vrpcom kako je Thor ne bi mogao odvezati. Jedini razlog što je ostao živ nakon udaraca čekićem je taj što je podmetnuo planinu ispred sebe. Tijekom natjecanja u jedenju, Lokijev protivnik bio je utjelovljenje vatre pa je zato mogao sve progutati poput plamena. U natjecanju u trčanju, protivnik je bio personifikacija misli koju nije moguće doseći. Thor je

izgubio u opijanju jer je rog koji se koristio jednim dijelom uranjen u morska prostranstva. Unatoč nemogućnosti ispijanja sadržaja roga, Thor je uzrokovao pojavu plima i oseka u moru. Zmiju Midgarda su divovi prerusili u divovsku mačku. U zadnjem natjecanju, njegovateljica je utjelovljenje starosti koja može sva bića svladati pa je zato Thor nije mogao čitavu odignuti. Kralj ih je upozorio kako će nastaviti s obmanama prilikom svakog njihovog posjeta. Thor je pokušao ubiti diva, no on nestaje (Dušević i Kršovnik, 2004: 243, 244, 245).

U prvoj priči div se prerusio u graditelja s namjerom da se okoristi. Htio je sunce i mjesec kako bi oduzeo svjetlost svijeta, a povrh toga i Freyu za ženu. Iz toga se iščitava njegova pohlepa i zloba, ali i sklonost varkama. Na kraju priče se ljuti jer nije uspio ostvariti plan i tu je vidljiva njegovu agresivnost i osvetoljubivost. U drugoj priči se kralj divova pretvara da je obični div i od početka priče zavarava Thora i navodi ga da vjeruje kako nije dovoljno jak ni sposoban.

5.1.2. Divovi u skandinavskim narodnim pričama

Osim prozne Edde, likovi divova mogu se pronaći i u skandinavskim narodnim pričama. Jednu od zbirki takvih priča čine *Švedske narodne priče* iz kojih su izdvojene neke od priče za potrebe ovoga rada. Prva od njih je „Igračke divova” nepoznatog autora iz Ramsberga u Švedskoj.

IGRAČKE DIVOVA

Divovi, pa da, o njima se mnogo pričalo, još kako. To su bili ljudi, jeste, veliki ljudi. Izišli su jednom van i išli tako neko vrijeme, taj div i njegova baba, pa su ugledali jednog muškarca kako obrađuje polje; div je tad hodao malo naprijed a baba je išla za njim.

I onda ona prođe rukom i uze sve to u pregaču, i seljaka i konja i plug i sve to skupa, i doviknu svom mužu: „Jel' vidiš, kakve sam zgodne crviće pronašla“, reče. “Je, no te bolje pusti“, reče joj on, „jer to su oni što će nastupiti na svijetu poslije nas.”⁴⁴

Västmanland, Ramsberg

U priči divovi percipiraju ljude kao „zgodne crviće”. S druge strane divovi „su bili ljudi, jeste, veliki ljudi”. Vidljiv je kontrast u veličini čovjeka i diva, također se vidi zaigranost divova,

⁴⁴ Maček D. (1991). *Švedske narodne priče*. Biblioteka najljepših svjetskih bajki i narodnih priča; knjiga 6. Zagreb: Tros. Str. 40.

ali ujedno i mudrost starijega, koji upozorava drugog diva da pusti ljude jer će oni nastaniti svijet nakon divova (Maček, 1991: 40).

Drugi primjer priče je „Div koji je izgradio crkvu” iz područja Veddige u Švedskoj. Radnja počinje s likom svećenika koji je pokušavao pronaći način da izradi crkvu. Nedostajalo mu je novca pa traži pomoć diva. Div mu je dao obećanje kako će pomoći, no „ako mu, kad je završi, pop ne bude znao ime, moći će ga uzeti za hranu svojoj djeci”. Nevjerojatnom brzinom je gradio crkvu. Opisan je kao „naprosto strašan dok je vukao kamenje i gradio” zbog čega se svećenik zabrinuo kako neće saznati njegovo ime na vrijeme. Crkva samo što nije bila završena kada je svećenik otišao u šumu i ondje čuo viku. To je bila majka div sa svojom djecom. Govorila im je kako će se otac Spille vratiti doma noseći krv kršćanina. Vrativši se iz šume, svećenik se obratio divu: „Pazi, Spille, da ti ne ispadne kamen!” Div je bio bijesan i baci kamen. Rupa u koju je trebao postaviti posljednji kamen nikad se nije zgradila unatoč brojnim pokušajima građana (Maček, 1991: 41).

Djelo ima sličnosti s mitom o divu graditelju iz Edde. Kod oba djela stanovnici sklapaju nagodbu s divovima prema kojoj će divovi biti nagrađeni za posao koji naprave. Graditelji su u pričama snažni i brzi te djeluje kako će uspjeti na vrijeme. Na njihovu nesreću, u oba slučaja su prevareni unatoč smicalicama kojima su trebali osigurati izvršenje nagodbe. Izljevom bijesa reagiraju na situaciju u kojoj su se našli.

Sljedeća dva djela ove zbirke narodnih priča prikazuju divove u potpuno drugačijem svjetlu. U priči „Seljak blagoslovio ječam” iz Högsäteru u Švedskoj, div je prikazan kao darežljiv lik. Posudio je seljaku ječma na njegovu zamolbu. U sljedećoj godini, unatoč lošoj žetvi, seljak se uputio da vrati divu ječam koji duguje i pritom ga nazvao „dragim susjedom”. Div ga je odbio i rekao mu da nosi svoje žito doma. Vidimo kako „div nije htio uzeti posuđeno natrag” (Maček, 1991: 43).

Sljedeća priča, „Divovi se nabacuju stijenama i šumom” iz Alanäsa u Švedskoj, prati dva diva, Rikkela i Tåa, koji se zabavljaju. Tåa je jednom bacio stijenu prema Rikkelu kako bi mu pokazao da je budan, no pritom se stao smijati pa je stijena pala u sred jezera. Tako se stvorila golema rupa koja je izgledala kao da nema kraja. Rikkel je prema njemu bacio šumu, no i on se pritom nasmijao, pa je šuma završila pored dijela gdje je pala stijena. Tu su danas otočići. Vidimo da su u ovom djelu divovi bezbrižni, zabavljaju se i najmanja stvar ih nasmije (Maček, 1991: 39).

5.2. Patuljci

Bogovi su stvorili patuljke nakon što su ubili prvog diva Ymira. U njegovom mesu su se nakupili crvi koje su bogovi oblikovali u patuljke. Imali su tamnu kožu, zelene oči, veliku glavu, kratke noge i ptičja stopala. Bogovima su bili toliko ružni da su tražili od njih da stanuju ispod zemlje i ne izlaze tijekom dana, u suprotnom bi se okamenili. Patuljke se zvalo trolovima, kućnim duhovima, pukovima ili narodom Huldra s obzirom na zemlju gdje žive. Bili su izrazito inteligentni pa su im ljudska i božanska bića zavidjela na tome (Buđanovac, 2023: 248).

Kretali su se iznimnom brzinom, a izvor zabave predstavljalo im je skrivanje iza kamena „gdje bi vragolasto ponavljali zadnje riječi razgovora koje su čuli iz takvih skrovišta”. Zbog toga su se odjeci zvali patuljačkim razgovorima. Kako ljudi nisu mogli pronaći izvor zvukova, vjerovali su da ih patuljci proizvode te da su nevidljivi uz pomoć male crvene kapice. Ona im je omogućavala izlazak na površinu zemlje bez opasnosti od okamenjivanja (Buđanovac, 2023: 248, 249).

Veličanstvena podzemna palača ukrašena draguljima, dom je kralja patuljaka i vilenjaka. Uz silno bogatstvo ističe se posjedom čarobnoga prstena, nevidljivoga mača i pojasa snage. Zapovijedao je patuljcima, koji su bili vrsni kovači, da izrađuju veliku količinu dragulja i oružja. Među poznatim predmetima skandinavske mitologije, patuljci se mogu pohvaliti izradom prstena Draupnira, vrha Odinova koplja, Thorova čekića Mjollnira, Freyjine ogrlice i mača Tyrfinga koji je prolazio željezom i kamenom (Buđanovac, 2023: 250).

Skandinavci su patuljke opisivali kao ljubazna bića spremna pomoći. Ljudima bi pomagali s mljevenjem brašna, varenjem piva i drugim kućanskim zadacima. U slučaju da ih se zlostavlja, omalovažava ili ismijava, zauvijek bi napustili taj dom. Vjeruje se kako su patuljci napustili zemlju nakon što su stanovnici prestali štovati stare bogove. U narodnoj priči, splavar prenosi nevidljive putnike preko rijeke i nakon obavljenoga posla doznaje kako je prevezio patuljke, te biva bogato nagrađen za obavljeni posao (Buđanovac, 2023: 251).

Postoji teorija o patuljcima kao pravim bićima, rudarima s područja Norveške, Švedske, itd., a koji su uvjerali tamošnje stanovnike kako su dio rase patuljaka s područja zvanoga Svartalfaheim (Buđanovac, 2023: 252).

5.2.1. Patuljci u Snorrijevoj Eddi

Jedan od mitova pripovijeda o božici Sif, Thorovoj ženi, kojoj je Loki odrezao kosu. Thor se naljutio i tražio od Lokija da smisli kako joj vratiti kosu. Lokijeva jedina opcija bila je obratiti se patuljcima. Tražio je pomoć od Ivaldijevih sinova. Oni su izradili vlasulju koristeći zlatne niti. Kako bi im bogovi još više dugovali, Ivaldijevi sinovi su odlučili izraditi poznato Odinovo koplje i Freyrev brod. Loki se poslije vraćao u Asgard s rukotvorinama patuljaka. Na putu se susreo s braćom patuljcima, Brokkom i Eitijem. Iskazali su ljubomoru na predmete koje su izradili Ivaldijevi sinovi. Loki je ponovo pokazao svoju sklonost spletkarenju tako što navodi braću patuljke da izrade bolji predmet, kladeći se svojim životom kako to nisu sposobni napraviti. Tako je nastao Mjollnir, Thorov čekić. Stanovnici Asgarda bili su impresionirani s dragocjenim predmetima koje su donijeli. Patuljak Brokk je tražio od bogova da oduzme život Lokiju kako se on ranije kladio životom u njihov neuspjeh, no bogovi odbijaju njegov zahtjev (Cotterell, 2003: 222, 223).

Druga priča govori o blagu kralja patuljaka, Hreidmaru. Imao je tri sina, Fafnira, Ottera i Regina. Prilikom posjeta njegovoj zemlji, Odin, Hoenir i Loki bili su u svojim ljudskim obličjima. Loki je opazio vidru koja se sunčala, ubio je i ponio sa sobom. Ispostavilo se kako je to bio Hreidmarov sin Ottar koji je mogao mijenjati oblik. Bio je bijesan nakon što je ugledao svog sina mrtvog u rukama Lokija pa ih je zavezao sve za pod. Obećao im je da će ih osloboditi samo ako donesu onu količinu zlata koja bi prekrila vidrinu kožu s vanjske i unutarnje strane. To je bilo gotovo nemoguće zbog nezamislive rastezljivosti vidrine kože. Dopustio je Lokiju da potraži blago. On je otišao do patuljka Andvarija, zaprijetio mu i uduzeo od njega blago koje posjeduje, uključujući i prsten na njegovoj ruci. Taj prsten privlači zlato i sa sobom nosi Andvarijevo prokletstvo. Nakon što je predao zlato i prsten, bili su oslobođeni. Hreidmar se nije odvajao od blaga, a pohlepa Fafnira ubrzo ga dovede do toga da ubije oca. Želio je zadržati blago samo za sebe pa je otjerao brata Regina, a s vremenom se pretvorio u zmaja. Regin je učio ljude svim djelatnostima i čekao osvetu. Zatražio je pomoć od Sigurda (Buđanovac, 2023: 272, 273, 274). Sigurd ubija zmaja i postaje slavan i bogat zbog svog junaštva, no počinje ga pratiti kletva koju nosi blago (Cotterell, 2003: 205).

U prvoj priči patuljci su izvrsni zanatlije. Vidljivo je kako se vole natjecati među sobom, kako postaju ljubomorni ako vide nečije umijeće te imaju potrebu biti najbolji. U drugom djelu vidi se pohlepa patuljaka, ali i njihova vezanost uz zlato.

5.2.2. Patuljci u skandinavskim narodnim pričama

Osim divova, zbirka „Švedske narodne priče” sadrži i likove patuljaka. Jedna od tih priča je „Svatovi patuljaka” koja potječe iz mjesta Stehag.

SVATOVI PATULJAKA

Jednom je jedan patuljak došao nekoj ženi i pitao ju da li bi patuljci mogli održati vjenčanje ispod njenog mlina. Patuljci su živjeli ispod kuće, a kad je rekao mlin mislio je na žrvanj koji se nalazio na gumnu.

„Možete”, rekla je žena, „ako ja mogu vidjeti svatove”.

„Možeš” rekao je patuljak, „ali onda moraš oprostiti što ćeš dobiti pljusku od svog muža”.

„Ha, toga se ne bojim, on je dobar”, rekla je žena, i tako dobivši odgovor, patuljak ode. Kad je patuljak došao bilo je podne i žena je baš bila spremila ručak. Za ručak su bili pečeni krumpiri. Kad su žena, muž i dječak sjeli za stol, iziđu svatovi iz sobe i pođu ravno preko poda pa van na gumno. Dječak i žena su ih vidjeli. Kad su svatovi ušli, dječak se upravo spremao da uzme krumpira, ali kako je gledao u njih umjesto u ono što je imao u rukama, stavio je krumpire pored tanjura.

Kad je žena vidjela da je dječak ispustio krumpire na pod umjesto na stol, nasmije se. Kad je muž vidio kako se ona smije, opalio joj je pljusku i rekao: „I to mi je neki razlog za smijeh, to što su mu krumpiri pali na pod.” Ali žena reče: „Da si vidio ono što i ja, ne bi me udario, ali to sam i očekivala.” Svatova je bilo mnogo, a išli su dva po dva, kao i ostali ljudi na vjenčanju, jedino što su svi zajedno bili tako mali. Nakon nekog vremena patuljci su došli s tanjurima velikim kao petoparka i ponudili ženu i dječaka svadbenom hranom.⁴⁵

Skåne, Stehag

Ranije je spomenuto kako patuljci u skandinavskim zemljama žive u kućama. U ovom slučaju žive ispod kuće. Prije održavanja svatova traže dopuštenje vlasnice kuće pri čemu vidimo kako im je stalo do mišljenja ljudi i kako žele biti u dobrim odnosima s njima. Također, vidi se njihova kultura i poštenje. Na ženin zahtjev da gleda svatove, daju joj dopuštenje, no isto je upozoravaju da će dobiti pljusku od muža. To se i dogodilo i time se pokazuje njihova

⁴⁵ Maček D. (1991). *Švedske narodne priče*. Biblioteka najljepših svjetskih bajki i narodnih priča; knjiga 6. Zagreb: Tros. Str. 53.

vidovitost. Na kraju se prikazuje njihova darežljivost i ljubaznost – „Nakon nekog vremena patuljci su došli s tanjurima velikim kao petoparka i ponudili ženu i dječaka svadbenom hranom” (Maček, 1991: 53).

Sljedeća priča istoimene zbirke zove se „Patuljci dobili burmut”. Potječe iz mjesta Hede u Švedskoj.

PATULJCI DOBILI BURMUT

Jedan je lovac bio u lovu, ali nije imao sreće da se namjeri na nešto divlje. Nakon dugog hodanja, umorio se i sjeo na jedno srušeno stablo, te izvadio burmuticu da uzme burmut. Kad je kucnuo po poklopcu i otvorio je, iza njega se pojavilo mnoštvo sitnih ruku koje su htjele uzeti po jedan šmrk burmuta. On im stavi kutijicu na raspolaganje i dozvoli da uzmu koliko hoće. Tu je postalo vrlo živo; čulo se kihanje i smijeh, ali čiča nije ništa vidio, a nakon nekog vremena postalo je opet tiho i mirno.

Tada je čiča ustao i krenuo dalje, ali nije bio mnogo prošao kad je naišao na velikog soba i ustrijelio ga. I tad je shvatio da su to učinili patuljci, zauzvrat što su dobili burmut.⁴⁶

Hårjedalen, Hede

Ova priča govori o susretu lovca i patuljaka. Prikazano je veselje patuljaka kada im je lovac ponudio burmut – „tu je postalo vrlo živo; čulo se kihanje i smijeh”. Ubrzo nakon što im je ponudio burmut, ulovio je soba. „I tad je shvatio da su to učinili patuljci, zauzvrat što su dobili burmut” – patuljci iskazuju zahvalnost i zauzvrat nude nagradu (Maček, 1991: 65).

⁴⁶ Maček D. (1991). *Švedske narodne priče*. Biblioteka najljepših svjetskih bajki i narodnih priča; knjiga 6. Zagreb: Tros, stranica 65.

5.3. Divovi i patuljci u hrvatskoj književnosti

Hrvatska književnost također sadrži likove divova i patuljaka. Kroz sljedeća dva djela napravljena je paralela između prikaza divova i patuljaka u nordijskoj i hrvatskoj narodnoj književnosti.

Primjer diva narodne književnosti s područja Hrvatske je div Dragonja. Priča koja govori o njemu zove se „Oranje diva Dragonje” i sadržana je u zbirci *Grički top i druge legende iz naših krajeva*. Ime diva potječe od riječi “drag” što se razlikuje od poimanja diva u skandinavskoj književnosti. Div Dragonja u djelu je opisan na ovaj način: „Bio je dobrodušan i pomagao je ljudima kad god bi mogao. Pri gradnji kuća valjao je veliko kamenje iz planine, nosio na plećima čitave borove ili hrastove, koje bi istrgnuo iz zemlje zajedno s korijenjem, a najčešće je u golemim posudama nosio vodu onima koji su se nastanili podalje od jezera” (Horvatić, 2009: 7).

Radnja djela smještena je u Istri, podno Ćićarije uz jezero. Kako to mjesto jedino nije oskudijevalo vodom u čitavoj Istri, postalo je prenaseljeno. Stanovnici su željeli preusmjeriti vodu prema moru kako bi se ostali dijelovi Istre nastanili i tako smanjila populacija oko jezera. Div Dragonja je napravio plug i počeo orati. Napravio je dvije brazde u zemlji koje vode do mora prema zapadu. Kroz njih su tako potekle rijeke, jedna je nazvana Dragonja po divu, a druga Mirna zbog svog mirnog toka. Za obje rijeke bio je plaćen volovima i vinom. Počeo je praviti i treću rijeku, no ovoga puta prema jugu. U središtu Istre mu je kapetan grada rekao kako mu neće platiti jer nije napravio rijeku. Div se naljutio, prestao raditi i krenuo natrag, no tada voda poteče i natopi dolinu. Stanovnici su ga molili za pomoć. „Zastao je dobroćudni Dragonja i vratio se, gazeći vodu do koljena. Udario je nogom o tlo, te napravio veliku rupu u koju je otekla sva voda. Tako je nastala rijeka ponornica Fojba” - Unatoč ljutnji vraća se i pomaže stanovnicima. Može se zaključiti da je div Dragonja suprotnost onome kako se poimaju divovi u nordijskoj mitologiji. On je dobar, radišan, spreman pomoći i blage je naravi (Horvatić, 2009: 7, 8).

Osim diva Dragonje u hrvatskoj književnosti spominje se i div Regoč po kojemu je i nazvano djelo Ivane Brlić-Mažuranić. Regoč je u djelu prikazan kao dobar, pasivan i nezainteresiran lik koji se ističe svojom veličinom te branjenjem Leden grada. On spašava vilu Kosjenku gdje je vidljiva njegova dobrota i želja za pomaganjem (Mustapić, 2023: 26). U djelu Vladimira Nazora „Veli Jože” govori se o istoimenom liku diva koji sanja o slobodi. On nije svjestan koliko je snažan i velik, ni toga što mu te karakteristike omogućavaju. On je jedini preostali div u Motovunu i star je tristo godina. Prisjećajući se staroga vremena kada su divovi

provodili vrijeme gradeći gradove ljudima i obrađujući zemlju u slogi i miru, on okuplja divove Istre da rade sami za sebe. Zbog nesloge ostali divovi su se vratili svojim gospodarima dok Joža odlučuje ostati sam.⁴⁷

U likovima diva Dragonje, Velog Jože i Regoča vidimo dobru stranu divova prikazanu u djelima hrvatske narodne književnosti. Oni su blage naravi i pomažu ljudima po čemu se razlikuju od divova iz skandinavske književnosti.

U zbirci *Hrvatske usmene priče* autora Zalara iz 1997. godine nalazi se i priča s likovima patuljaka pod nazivom „Udovčevi sirotani”. Djelo započinje opisivanjem situacije u kojoj se našla jedna obitelj. Majka je umrla, a otac je ostao s kćeri i sinom za koje se ne može samostalno brinuti. Tražio je ženu, no svaka ga je odbila ne želeći biti maćeha. Na kraju je uvjerio udovicu kako nema djece i napokon se oženio. Djecu je smjestio u škrinju u potkrovlju i tamo ih hranio. Žena je ubrzo saznala za to i naljutila se. On potom ostavlja djecu u kolibi u šumi. Pripremio im je vode i kruha i upozorio ih da ne izlaze. Tri dana djeca su stala, već je ponestalo hrane i vode, a otac im se još nije vratio. Kako su djeca jako mlada (tri i četiri godine), nisu se mogli pobrinuti za sebe. Počela su plakati. Njihov plač čuo je patuljak. U djelu je opisan kao: „čovječac kao lutkica ljepuškast. Zlačane mu vlasi pale po ramenima. Lišce mu rumeno kao jabuka crljenika. Očice mu poput dviju zvjezdica” (Zalar, 1997: 90, 91).

Patuljak djecu odvede svojim roditeljima koji žive pod zemljom. Zatim je opisan put kojim ih vodi do svog doma: „Uzme maljuš dječicu za ruke i vodi ih kroza šumu. Šuma gusta. Uvede ih napokon u neku špilju pod jelama. Dječica se preplaše mraka na zjalu, ali što dublje u špilju, a to zasjala nutrina kao mjesečina. Unidu u špilji u špilju još sjajnije. Posrebrnjena sva i sja sunčanom svjetlošću. U drugoj špilji uđu u treću, pa banu na lijepo polje pod zemljom. Zrelo voće svuda visi kao mlijekom nabrizgano” (Zalar, 1997: 91).

Djecu su najeli medenicom, slatkim voćem i kruhom, dali im piti i okupali ih u potoku. Zatim su ih protrljali ružinim laticama što im je učinilo kožu prozirkom. Kosa im je češljana zlatnim češljem od kojeg je postala zlatna (Zalar, 1997: 91). „U dobru djeca dobro i rasla. Nema tu zime ni sparine. Zlata puno kao blata. I jesti i piti. Patuljci se ne svađaju. Niti tko psuje niti kune. Zlo se i ne spominje, a samo dobro posvud. Milo i drago” – opisan život patuljaka (Zalar, 1997: 92). Djeca su narasla i odlučila se vratiti doma kako bi vidjeli oca i maćehu. Smjeli su otići, no pod uvjetom da se više neće vratiti u zemlju patuljaka. Oni su to prihvatili. Priča završava tako što se djevojka udala za princa, a njen brat za prinčevu sestru (Zalar, 1997: 92).

⁴⁷ Sjedi5 s.v. Veli Jože (<https://sjedi5.com/lektire/veli-joze-vladimir-nazor/>). Pristupljeno: 12. rujna 2023.

Ivan Lozica u članku „Dva demona: orko i macić” (1995.) opisuje maciće, macakliće, tintiliniće i malike iz narodnih priča različitih krajeva Hrvatske koji predstavljaju lik patuljka. Oni su poznati pod još imena, no ovo su najčešća. Macići se prikazuju kao „mala djeca u crvenoj odjeći i s kapicom” (Lozica, 1995: 21). „Macić nastaje od djece koja su umrla nekrštena, donosi novac za određene usluge. Ako ga se žele riješiti, poliju ga vrelom vodom. Macić se može prikazati i kao mačka, pas, klupko pređe, svinja”. Tintilin potječe iz područja Dubrovnika te je srodan maciću oblika djeteta (Lozica, 1995: 24, 25).

Slijedi zapis o macakliću s područja Omiša iz 1983. godine koji su zapisali Ivan Lozica i Tanja Perić-Polonijo 1983. godine.

Macaklić

„Jednog jutra dođe moja majka, Bog joj da pokoj, i otpremi mene u mlin. Naprti mi na tovara dvaest kil žita i mene stavi u tržej. Ka sam bila mala od četrnaest godin. Idem ja niz Vrilo naokolo do Mutograsa. Kad ja došla na Mutogras, ovako pogledam na desnu ruku, a vidim jednoga maloga čovika, patuljka, i klobučić mu na glavi. I on nadigne one late, kante na noge. Ja ovako opet pogledam, tama je - sva noć je bila. A si promišljam:

- Bože moj, šta je ovo?

Ništa, išla sam ja naprid, došla sam kući. I ja to svome ocu kažem:

- Čaća, trefila sam jednoga maloga čovika, klobuk mu je na glavi i te late neke meće na noge. Ko je to?

- A znaš li ti, moja Milice, ko je to? To je macaklić.

- I šta on tu radi?

- E, ribari su potezali ribu i on je čeka dokle riba izađe iz mora. Ako njemu ribari ne dadu ribe, on će im isparat mrižu. Ako mu dadu, bit će mirno. Jer to se je i nam istim događalo. Kad sam ja i moj brat (moj stric) potezali (mi smo imali mriže, dakako, mi smo imali velike mriže) i jedanput on je bija i nismo mu dali ribe i da znaš šta nam je od mriža učinija - raspara mriže da smo imali šta cijeli dan krpit. Eto, to je taj čovik - macaklić.

To se sjećam kao dijete. Bila sam u dobrim razumu - ic ozgor iz sela do u Žrnovnicu. To je ipak za me bija put. Ali tako, bit će mi bilo jedno četrnaest- petnaest godin kad sam ja to išla.“⁴⁸

(rkp. IEF 1123:229)

⁴⁸ Lozica, I. (1995). *Dva demona: Orko i macić*. Narodna umjetnost, 32/2, str. 57.

Ovdje je macaklić, lik patuljka u hrvatskoj književnosti. Opisan je kao mali čovjek, patuljak, s klobučićem na glavi. Zanimljivo je kako patuljak u slučaju da ne dobije ribu od mornara raspara njihove mreže - „Ako njemu ribari ne dadu ribe, on će im isparat mrižu. Ako mu dadu, bit će mirno” (Lozica, 1995: 57).

Likovi divova u hrvatskoj književnosti su snažni, veliki i marljivi. Pomažu ljudima u zamjenu za hranu. Prikazani su kao blagonakloni likovi, spremni pomoći što je potpuna suprotnost divovima u skandinavskoj mitologiji. Likovi patuljaka su prikazani kao dobra i brižna bića što se podudara s nekim vjerovanjima o patuljcima iz nordijske mitologije. Slično je i to što patuljci žive pod zemljom. Za razliku od viđenja patuljaka u mitovima Skandinavije, u djelu „Udovčevi sirotani” patuljci su izrazito lijepa stvorenja zlatne kose. U hrvatskim narodnim predajama lik patuljka nije uvijek dobar. U zapisu o macakliću vidljivo je kako razdere mornarima mreže u slučaju da mu ne daju ribu.

6. Usmena književnost u radu s djecom predškolske dobi

Usmena književnost utjelovljenje je kulturnog dobra nekog naroda. Od vrsta usmene književnosti u radu s djecom možemo izdvojiti bajku, predaju, legendu, basnu i anegdotu. Od navedenih vrsta, djeci je najprivlačnija bajka jer isprepliće maštu i zbilju. U njoj su dobro i zlo jasno odvojeni i naglašeni, a djecu se potiče da vjeruje u pobjedu dobra nad zlim i da cijene dobre osobine i djela likova. Predaje su zanimljive djeci zbog mitskih likova poput vještica, vukodlaka, orka, macića, prikaza, utvara i slično (Vidović Schreiber, 2015: 508, 509, 511).

„S obzirom na činjenicu da je dio priča, basni, bajki, predaja i legendi koji su se generacijski prenosili zapisan, a dio polako nestaje, možemo zaključiti kako usmeno književni sadržaji moraju biti utkani u svakodnevne aktivnosti predškolske djece u vrtiću te tako produbiti njihov senzibilitet za kulturnu baštinu“ (Vidović Schreiber, 2015: 514). Jedan od najboljih načina za očuvati ove književne sadržaje je preko aktivnosti scenskog izražavanja jer lutkarstvo objedinjuje područje glazbe, književnosti, glume i likovne umjetnosti. Ono kod djece aktivira više osjetila (Vidović Schreiber, 2015: 505).

Kod odabira dramskih vrsta ili djela za dramatizaciju, bitno je paziti da su ta djela prihvatljiva djeci, didaktički nenametljiva, poetična, psihološki uvjerljiva i ritmički raznolika. Tekstovi se moraju odlikovati umjetničkom vrijednošću te prikazivati ono što se krije u srcima i mašti likova. Kako u vrtićima nedostaje kvalitetnih lutkarskih predstava, odgajatelje se potiče na dramatizaciju, adaptaciju ili scensku ilustraciju prikladnih umjetničkih tekstova (Vidović Schreiber, 2015: 505, 506, 507).

U dječjem vrtiću Cvrčak provodila se projektna aktivnost „U svijetu priča“ prilikom koje su se djeca upoznavala s likovima vila, vilenjaka, patuljaka, divova, vještica, zmajeva i sl. kroz mjesec dana koliko je projektna aktivnost trajala. Odgajateljice su istaknule kako priče potiču na bliskost i povezanost, pomažu djeci da se osjećaju sigurno i ugodno, da steknu povjerenje u odrasle i upoznavaju ih sa svojim svijetom. Kroz priče djeca se uče kritički razmišljati, rješavati sukobe i biti tolerantna. Pomoću priča razvijaju govor, percepciju, pažnju i koncentraciju, ali i samopouzdanje, komunikacijske vještine, maštu i kreativnost. Kroz razgovor se može saznati kako djeca doživljavaju junake i metafore iz priča. „Priču je dobro nacrtati, odigrati ili odglumiti, a potom upitati dijete za ideje o različitom završetku. Priče su neiscrpan alat koji uvelike pomaže u razvoju djeteta i njegovu odgoju“.⁴⁹

⁴⁹ Cvrčak s.v. Projektne aktivnosti na temu „U svijetu priča“ (<https://www.cvrcakvt.hr/projektne-aktivnosti-na-temu-u-svijetu-prica/4106/>) Pristupljeno: 20. rujna 2023.

7. Zaključak

Skandinavski mitovi prenosili su se usmenim putem. Očuvali su se zbog velikoga interesa stanovnika tih krajeva, ali i kasnijih zapisa u obliku stare i prozne *Edde*. Navedene dvije *Edde* izvor su svega poznatoga o nordijskoj mitologiji, od stvaranja svijeta pa sve do njegovoga kraja. Vikinzi, stanovnici stare Skandinavije, vjerovali su u božanstva, čudesna bića, junačke priče o bogovima, ali i odlazak u Valhallu nakon hrabre smrti u bitci. Svojim pohodima u druge zemlje i krvoločnošću tijekom bitki, stekli su nadimak barbara. Interes Vikinga za bogove i mitove o njima, omogućili su im da se održe na životu. Danas su nordijski mitovi i elementi ove mitologije dostupni u obliku popularne kulture i medija. Mogu se pronaći u filmovima, knjigama, stripovima, serijama i sl.

Iako su likovi bogova i njihove zgone najprisutniji u *Eddi* i popularnoj kulturi, divovi i patuljci su također važan dio nordijske mitologije. Divovi su najveći neprijatelji bogova i njihovo suparništvo započinje na samom početku svijeta i ne prestaje. Divovi su zli, veliki, snažni, okrutni i skloni varanju. Analiziranjem mitova iz *Edde* i djela narodne književnosti Skandinavije, vidljiv je negativan doživljaj tih bića. Zloba, želja za uništavanjem bogova i ljudskog roda, varanje, pohlepa i slične negativne osobine mogu se koristiti kod opisivanja divova u Skandinavskim zemljama. Oprečno tome, u hrvatskoj narodnoj književnosti divovi su prikazani kao blagi, dobri likovi spremni pomoći stanovnicima mjesta u kojem žive. Likovi poput diva Dragonje, Velog Jože i Regoča daju uvid u pozitivno percipiranje divova na području Hrvatske.

U nordijskoj mitologiji spominju se i likovi patuljaka. Oni su marljiva bića koja pomažu ljudima. Izuzetno su dobri majstori pa su zaslužni za izradu nekih od najvrjednijih predmeta mitologije. U narodnoj književnosti percipiraju kao dobri likovi koji pomažu ljudima. Oni ih uče raznim kućanskim i poljodjelskim poslovima. Održavaju dobre odnose i mir s ljudima, ljubazni su, darežljivi, ali i zahvalni. Kada se prema njima loše postupa, napuštaju dom. Hrvatska narodna književnost također ima likove patuljaka. Tako su u djelu *Udovčevi sirotani* patuljci prikazani kao izrazito lijepa bića, što se razlikuje od poimanja ovih likova u nordijskoj mitologiji. Prikazani su kao dobronamjerni i blagi. Žele pomoći onima u nevolji. Za razliku od njih, likovi macaklića, macića i sl. iz hrvatskih narodnih priča znaju biti osvetoljubivi.

Likovi divova i patuljaka nastavljaju živjeti preko mitova, narodnih priča i različitih medijskih oblika. Analiziranjem djela dobio se uvid o njihovoj različitoj percepciji unutar djela hrvatske i skandinavske književnosti.

Njegovanje i poznavanje kulturne baštine jednog naroda od iznimne je važnosti u kontekstu očuvanja kulturnog identiteta. U tom kontekstu potrebno je od najranijih dana djecu upoznavati s usmenom književnosti.

8. Literatura

1. Borović, M. (2007). *Edda – svijet nordijskih saga*. Nova Akropola, 51, 24-28.
2. Botica, S. (2013). *Povijest hrvatske usmene književnosti*. Zagreb: Školska knjiga.
3. Buđanovac, N. (2023). *Nordijski mitovi i pripovijetke: antologija klasičnih priča*. Varaždin: Stanek.
4. Cotterell, A. (2003). *Mitologija : enciklopedija bogova i legendi starih Grka, Rimljana, Kelta i Nordijaca*. Rijeka: Leo-commerce.
5. Doncila, P. (2022). *The Norse Myth in Video Games: A Controversial Approach*. Diplomski rad. Padova: Dipartimento di Studi Linguistici e Letterari. (<https://hdl.handle.net/20.500.12608/11567>)
6. Dragić, M. (2008). *Poetika i povijest hrvatske usmene književnosti* (Fakultetski udžbenik). Split: Filozofski fakultet Sveučilišta u Splitu. (http://marul.ffst.hr/dokumenti/izdavastvo/predavanja/Dragic_poetika.pdf).
Pristupljeno: 11. rujna 2023.
7. Dušević, Z. i Kršovnik, E. (2004). *Mitologija: mitovi, legende i vjerovanja*. Rijeka: Paradox d.o.o.
8. Horvatić, D. (2009). Grički top i druge legende iz naših krajeva. Zagreb: K. Krešimir.
9. Kendrick, T. D. (2004). *A history of the Vikings*. New York: Dover publications.
10. Kutanjac, M. (1988). *Mitologija: Ilustrirana enciklopedija*. Zagreb : Mladinska knjiga.
11. Lozica, I. (1995). *Dva demona: Orko i macić*. Narodna umjetnost, 32/2, str. 11-63.
12. Maček, D. (1991). *Švedske narodne priče*. Biblioteka najljepših svjetskih bajki i narodnih priča; knjiga 6. Zagreb: Tros.
13. Mihičić, M. (2017). *Zmajevi i zmije u tradicijama*. Nova Akropola, 12, 10-13.
14. Oxenstierna, E. (1967). *The vikings*. Scientific American, 216(5), 66–79. (<http://www.jstor.org/stable/24931497>)
15. Mustapić, K. (2023). Usporedna analiza bajki Ivane Brlić-Mažuranić i Hansa Christiana Andersena. Diplomski rad. Split: Sveučilište u Splitu.
16. Petlević, N. (2022). *Tajanstveni Yggdrasil*. Nova Akropola, 8, 10-11.
17. Sturluson, S. (1998). *Edda: Obmanjivanje Gylfija*. Zagreb: ArTresor.
18. Vidović Schreiber, T. T. (2011). *Suvremene predaje grada Splita*. Doktorska disertacija. Zagreb: Sveučilište u Zagrebu.
19. Vidović Schreiber, T. T. (2015). Tradicijska kazivanja i scenski izraz djece predškolske dobi. Školski vjesnik, 64 (3), 504-517. Preuzeto s <https://hrcak.srce.hr/151384>

20. Walsh, A. A. (2013). *'A great heathen fist from the North': Vikings, Norse Mythology, and Medievalism in Nordic Extreme Metal*. Diplomski rad. Oslo: University of Oslo. (<http://urn.nb.no/URN:NBN:no-41742>).
21. Zalar, I. (1997). *Hrvatske usmene priče*. Zagreb: Hena Com.

9. Internetski izvori

1. Cvrčak s.v. Projektne aktivnosti na temu „U svijetu priča“ (<https://www.cvrcajvt.hr/projektne-aktivnosti-na-temu-u-svijetu-prica/4106/>)
Pristupljeno: 20. rujna 2023.
2. Hcl s.v. Kako je God of War preveden na hrvatski jezik (<https://www.hcl.hr/vijest/god-of-war-prijevod-na-hrvatski-119904/>). Pristupljeno: 6. rujna 2023.
3. Hcl s.v. Recenzija Tomb Raider: Underworld (<https://www.hcl.hr/recenzija/tomb-raider-underworld-57116/>). Pristupljeno: 23. kolovoza 2023.
4. Imdb sv. The Avengers (https://www.imdb.com/title/tt0848228/plotsummary/?ref=tt_strj_pl). Pristupljeno: 23. kolovoza 2023.
5. Imdb sv. Avengers: Age of Ultron (https://www.imdb.com/title/tt2395427/?ref=tt_sims_tt_i_4). Pristupljeno: 23. kolovoza 2023.
6. Imdb sv. Avengers: Endgame (https://www.imdb.com/title/tt4154796/?ref=tt_sims_tt_i_1). Pristupljeno: 23. kolovoza 2023.
7. Imdb sv. Avengers: Infinity war (https://www.imdb.com/title/tt4154756/?ref=tt_rvi_tt_i_8). Pristupljeno: 23. kolovoza 2023.
8. Imdb sv. God of war (<https://www.imdb.com/title/tt5838588/>). Pristupljeno: 23. kolovoza 2023.
9. Imdb sv. Thor (<https://www.imdb.com/title/tt0800369/>). Pristupljeno: 23. kolovoza 2023.
10. Imdb sv. Thor: Ragnarok (<https://www.imdb.com/title/tt3501632/>). Pristupljeno: 23. kolovoza 2023.
11. Imdb sv. Vikings (<https://www.imdb.com/title/tt2306299/>). Pristupljeno: 23. kolovoza 2023.

12. Imdb sv. Vinland saga (https://www.imdb.com/title/tt10233448/?ref=tt_rvi_tt_i_5).
Pristupljeno: 23. kolovoza 2023.
13. Metal archives s.v. Gods of War (https://www.metal-archives.com/reviews/Manowar/Gods_of_War/144208/). Pristupljeno 7. rujna 2023.
14. Mit. Hrvatska enciklopedija, mrežno izdanje. Leksikografski zavod Miroslav Krleža, 2021. (<http://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=41235>). Pristupljeno: 5. 8. 2023.
15. Mitologija. Hrvatska enciklopedija, mrežno izdanje. Leksikografski zavod Miroslav Krleža, 2021. (<http://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=41255>). Pristupljeno 5. 8. 2023.
16. Norse mythology s.v. „The nine worlds: Midgard“. (<https://norse-mythology.org/cosmology/the-nine-worlds/midgard/>). Pristupljeno: 21. kolovoza 2023.
17. Playstation s.v. God of war Ragnarök (<https://www.playstation.com/en-hr/games/god-of-war-ragnarok/>). Pristupljeno: 6. rujna 2023.
18. Povijest.hr s.v. Nordijska mitologija: Bogovi i mitovi drevne Skandinavije (<https://povijest.hr/drustvo/kultura/nordijska-mitologija-bogovi-i-mitovi-drevne-skandinavije/>). Pristupljeno: 21. kolovoza 2023.
19. Sjedi5 s.v. Veli Jože (<https://sjedi5.com/lektire/veli-joze-vladimir-nazor/>). Pristupljeno: 12. rujna 2023.

10. Prilozi

Prikaz stabla Yggdrasil i svjetova nordijske mitologije prema autoru Francesu Melvillu iz 2003. godine. (<http://www.germanicmythology.com/original/WorldTree.html>). Pristupljeno: 18. kolovoza 2023.

11. Sažetak

Nordijska je mitologija jedna od istaknutijih mitologija što je vidljivo u njenoj zastupljenosti u popularnoj kulturi. Priče o postanku i kraju svijeta, bogovima, Vikinzima, bitkama, čarobnim predmetima i bićima ove mitologije daleko su poznate. Iako su bogovi i Vikinzi najčešće u središtu pažnje u mitovima, narodnim pričama i raznim medijskim oblicima, ipak, likovi divova i patuljaka predstavljaju neizostavan dio ove mitologije.

Cilj je ovoga rada likove iz priča skandinavske tradicijske književnosti (divove i patuljke) analizirati i komparirati s istim likovima u hrvatskoj usmenoj književnosti.

Divovi su najveći neprijatelji bogova. Okrutni su, veliki i snažni. Za razliku od nordijske mitologije i djela narodne književnosti područja Skandinavije, u hrvatskoj narodnoj književnosti su prikazani kao dobri likovi, spremni pomoći stanovnicima. Patuljci, s druge strane, predstavljaju izvrsne majstore koji su izradili gotovo sve bitne rukotvorine i predmete nordijske mitologije. Uglavnom su prikazani kao dobra bića.

Ključne riječi: divovi, mit, patuljci, Skandinavija, usmena književnost.

12. Abstract

Norse mythology is one of the most prominent mythologies, as seen in its prevalence in popular culture. Stories of world creation and ending, gods, Vikings, battles, magical objects and beings of this mythology are well known. Even though gods and Vikings are most often in the spotlight in myths, folk tales and different media types, despite that, characters of giants and dwarfs represent an irreplaceable part of this mythology.

This work aims to analyze and compare characters from the stories of Scandinavian folk literature (giants and dwarfs) with the same characters in Croatian oral literature.

Giants are the greatest enemies of gods. They are ruthless, big and strong. Contrary to Norse mythology and works of folk literature from the Scandinavian area, in Croatian folk literature they are depicted as good characters, ready to help the residents. Dwarfs, on the other hand, represent excellent craftsmen who made nearly all the significant artifacts and objects of Norse mythology. They are mainly portrayed as kind creatures.

Key words: giants, myth, dwarfs, Scandinavia, oral literature.

Obrazac A.Č.

SVEUČILIŠTE U SPLITU
FILOZOFSKI FAKULTET

IZJAVA O AKADEMSKOJ ČESTITOSTI

kojom ja Jeleva Topić, kao pristupnik/pristupnica za stjecanje zvanja magistra/magistrice raunog i predškolskog odgoja i obrazovanja, izjavljujem da je ovaj diplomski rad rezultat isključivo mogega vlastitoga rada, da se temelji na mojim istraživanjima i oslanja na objavljenu literaturu kao što to pokazuju korištene bilješke i bibliografija. Izjavljujem da niti jedan dio diplomskoga rada nije napisan na nedopušten način, odnosno da nije prepisan iz necitiranoga rada, pa tako ne krši ničija autorska prava. Također izjavljujem da nijedan dio ovoga diplomskoga rada nije iskorišten za koji drugi rad pri bilo kojoj drugoj visokoškolskoj, znanstvenoj ili radnoj ustanovi.

Split, 21. rujna, 2023.

Potpis

